

بازتاب طبقات اجتماعی در طنز فارسی

کاوشی در نحوه بازتاب ویژگی‌های طبقات اجتماعی ایران در آثار پنج تن از طنزپردازان معاصر

نویسندگان

دکتر محمد کشاورز

دکتر فرهاد درودگریان

(عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور)

www.ketab.ir

سرشناسه: کشاورز، محمد، ۱۳۶۵ -
 عنوان و نام پدیدآور: بازتاب طبقات اجتماعی در طنز فارسی: کاوشی در نحوه بازتاب ویژگیهای طبقات اجتماعی ایران در آثار پنج تن از طنزپردازان معاصر / نویسندگان محمد کشاورز، فرهاد درودگریان؛ به سفارش فرهیختگان معاصر
 مشخصات نشر: تهران: پایا، ۱۳۹۸.
 مشخصات ظاهری: ۲۶۴ ص.
 شابک: 978-964-6748-88-0
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 یادداشت: کتابنامه: ص: ۲۶۴.
 عنوان دیگر: کاوشی در نحوه بازتاب ویژگیهای طبقات اجتماعی ایران در آثار پنج تن از طنزپردازان معاصر.
 شناسه افزوده: درودگریان، فرهاد، ۱۳۴۳ -
 شناسه افزوده: موسسه فرهنگی هنری فرهیختگان معاصر
 رده بندی کنگره: PIR۳۹۵۵
 رده بندی دیویی: ۸۱۴/۶۲۰۹
 شماره کتابشناسی ملی: ۵۹۳۹۶۱۶

نشریات پایا

www.ketab.ir

بازتاب طبقات اجتماعی در طنز فارسی

کاوشی در نحوه بازتاب ویژگیهای طبقات اجتماعی ایران در آثار پنج تن از طنزپردازان معاصر

نویسندگان:

دکتر محمد کشاورز

دکتر فرهاد درودگریان (عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور)

طراح جلد: سید ایمان نوری نجفی

نوبت چاپ: چاپ نخست ۱۳۹۹

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

قیمت: ۶۰۰۰۰ تومان

چاپ و صحافی: ناژو

نشانی: تهران، میدان فاطمی، خیابان جویبار، کوچه نور بخش، پلاک ۳۲
 تلفن: ۸۸۹۳۰۰۴۸ - ۸۸۹۳۰۰۴۶
 www.nashrepaya.ir
 @payapublication

این اثر به سفارش موسسه فرهنگی فرهیختگان معاصر تهیه و تنظیم شده است.

حق چاپ محفوظ و متعلق به ناشر است.

فهرست مطالب

۵	پیشگفتار
۱۱	فصل اول
۱۱	جامعه و ادبیات؛ تأثیر و تأثر دوسویه
۵۹	پی نوشتها
۶۵	فصل دوم: جامعه شناسی ادبیات و شوخ طبعی
۶۶	رویکردهای عمده در مطالعات جامعه شناسانه ادبیات
۸۷	انواع شوخ طبعی از منظر روانشناسی
۸۷	شوخ طبعی پیوند دهنده یا پیوندجویانه
۸۸	شوخ طبعی خودافزایی یا خودارزنده سازانه
۸۸	شوخ طبعی پرخاشگرانه
۸۹	شوخ طبعی خودکاهنده یا خودشکنانه
۹۰	دیدگاه مخالفان شوخ طبعی و خنده و نقد و تحلیل برخی از نظریات آنان
۱۰۰	چیستی طنز
۱۰۲	وجوه افتراق و اشتراک طنز با دیگر زیرمجموعه‌های شوخ طبعی
۱۰۴	چیستی هجو و نسبت آن با طنز
۱۰۵	معرفی طنزپردازان
۱۰۵	محمد علی افرشته
۱۰۷	رسول پرویزی
۱۰۸	ایرج پزشک‌زاد
۱۰۹	فریدون تنکابنی
۱۱۰	عمران صلاحی

۱۱۲	بی نوشتها
۱۱۵	فصل سوم: بررسی نظام قشریندی اجتماعی در آثار طنزآمیز
۱۱۷	نظام قشریندی اجتماعی و ساختار طبقاتی
۱۲۰	مفهوم طبقه
۱۲۷	نظام قشریندی و ساختار طبقاتی در ایران
۱۲۹	طبقه بالا
۱۳۰	اشراف
۱۳۱	جایگاه اشراف در آثار طنزآمیز
۱۴۲	سرمایه‌داران
۱۴۳	جایگاه سرمایه‌داران در آثار طنزآمیز
۱۵۵	طبقه متوسط
۱۶۰	کارمندان
۱۶۴	جایگاه کارمندان در آثار طنزآمیز
۱۸۷	نظامیان
۱۸۹	جایگاه نظامیان در آثار طنزآمیز
۲۱۳	طبقه کارگر
۲۱۷	جایگاه کارگران در آثار طنزآمیز
۲۲۴	نوکران خانگی
۲۲۸	زیرطبقات
۲۳۰	لمپنها
۲۳۲	جایگاه لمپنها در آثار طنزآمیز
۲۵۳	نتیجه گیری
۲۵۷	منابع و مأخذ

تحلیل و بررسی جامعه‌شناسانه ادبیات و زیر مجموعه‌های آن از جمله طنز، یکی از مطالعات بین رشته‌ای است که پژوهشگران ادبیات و جامعه‌شناسی با بهره‌گیری از مبانی، اصول و روش‌های تحقیق در این دو حوزه از علوم انسانی به کاوش در باب آن می‌پردازند. در کتاب حاضر، ابتدا به اختصار، به بحث و بررسی دربارهٔ ارتباط جامعه و ادبیات در ادوار مختلف تاریخی پرداخته شده است و سپس با نگاهی تاریخی، به بررسی کارکردهای خاص آثار ادبی در دوره‌های مهم تاریخی پرداخته شده است که البته شاید در نگاه اول، ارتباط چندانی با عنوان کتاب نداشته باشد؛ اما از آن‌جا که این مسئله غالباً با بی‌مهری و کم‌توجهی محققان مواجه بوده و با آن همواره به مثابه مسئله‌ای حاشیه‌ای و فرعی برخورد شده است، فصل آغازین کتاب، به این مبحث مهم اختصاص یافته است که به نظر می‌رسد برای درک بهتر مطالب کتاب و انسجام فکری خواننده، مفید خواهد بود.

پس از تبیین و شناخت کارکردهای خاص ادبیات در ادوار مختلف تاریخی، به تبیین کارکردهای اجتماعی و منحصر به فرد آثار ادبی در دوران معاصر، به ویژه کاربرد آن در بررسی و شناخت ویژگی‌ها و مسائل مهم مدنی جوامع اشاره خواهد شد. آن‌گاه، بحثی مختصر دربارهٔ جامعه‌شناسی ادبیات و شناخت خطوط اصلی آن، از جمله روش جامعه‌شناسی محتواها بر اساس نظریات هانری زلامانسکی ارائه می‌شود. نتایج حاصل از این شیوهٔ مطالعاتی و تحقیقی، در فصول بعد و هنگام بررسی جامعه‌شناسانه آثار منتخب طنزآمیز معاصر فارسی به صورت عملی به کار گرفته خواهد شد. به این منظور و پیش از ورود به مطلب اصلی، مفاهیم و کلیات شوخ طبعی و طنز به عنوان یکی از مهم‌ترین زیر مجموعه‌های آن نیز به اختصار و اجمال، نقد و بررسی می‌گردد. بنابراین مسئلهٔ اصلی در اثر حاضر، بررسی و تشریح روند تاریخی تأثیرات متقابل ادبیات و جامعه بر یکدیگر از یک سو و بررسی بازتاب حضور طبقات اجتماعی در آثار متشور پنج تن از طنزپردازان معاصر ایران و از سوی دیگر است. این که طنزپردازان تا چه اندازه توانسته‌اند واقعیات

جامعه و منویات، خواسته‌ها و دغدغه‌های طبقات اجتماعی مختلف را در آثار خویش منعکس کنند، از جمله مسائلی است که این کتاب می‌کوشد به آن پاسخ دهد.

با توجه به ضعف نقد ادبی در ایران، خصوصاً در حوزه طنز و شوخ‌طبعی در ادبیات فارسی و پراکندگی عجیب آراء حتی در مورد مسائل کلی و مبانی اولیه شوخ‌طبعی و طنز، اثر پیش رو که از دیدگاه خاص جامعه‌شناسانه به مسائل طنز معاصر فارسی می‌پردازد، تلاشی است - هر چند کوچک - در نقد جامعه‌شناسانه طنز معاصر فارسی.

به این منظور، در این پژوهش، به بررسی و تحلیل برخی از آثار پنج تن از طنزپردازان معاصر و تأثیرگذار (به ترتیب: محمدعلی افرشته، رسول پرویزی، ایرج پزشک‌زاد، فریدون تنکابنی و عمران صلاحی) پرداخته شده است.

آثار برگزیده این طنزپردازان به ترتیب عبارت‌اند از:

- ۱- چهل داستان، دماغ شاه (از محمدعلی افرشته ۱۳۳۸-۱۳۸۷)
- ۲- شلوارهای وصله‌دار، لوحی سرمست (از رسول پرویزی ۱۳۶۵-۱۳۹۸)
- ۳- دایی جان ناپلئون، ادب مرد به دوست اوست، خانواده نیک اختر (از ایرج پزشک‌زاد ۱۳۰۶)
- ۴- پیاده شطرنج، ستاره‌های شب تیره، یادداشت‌های شهر شلمی (از فریدون تنکابنی ۱۳۱۶)
- ۵- عملیات عمرانی، موسیقی عطر گل سرخ، کمال تعجب (از عمران صلاحی ۱۳۸۵-۱۳۲۵)

این آثار، از جمله مهم‌ترین متون طنز متثور معاصر فارسی و دربردارنده بسیاری از واقعیت‌های اجتماعی دوران معاصر است. هر یک از این آثار، به تناسب ویژگی‌های خود، گوشه‌هایی از اوضاع و احوال طبقات گوناگون جامعه معاصر ما را به تصویر می‌کشند.

اثر حاضر در درجه اول، در پی تبیین و کاربست شیوه جامعه‌شناسی محتواها در بررسی آثار طنزآمیز فارسی است؛ چرا که تحقیق در این موضوع و موضوعاتی نظیر آن در مراکز پژوهشی و حتی در میان پژوهشگران حوزه شوخ‌طبعی و طنز، تاکنون به دلیل ضعف تئوری جامعه‌شناسی ادبیات و نیز ضعف در تبیین و شناخت کلیات شوخ‌طبعی در ایران به جز موارد انگشت‌شمار، مغفول مانده است.